

“ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕКСТУ”
ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСТЦИПЛІНА У ВНЗ УКРАЇНИ

Миронюк Н.П.

Гуманітарний університет

“Запорізький інститут державного

та муніципального управління”

У 80-90-х роках ХХ ст. у ВНЗ України досить активно ставились і вирішувались проблеми лінгвістичного аналізу художнього тексту відповідно до курсу програми. З'явилися навчальні посібники як теоретичного плану із зразками практичних занять (І.І. Ковалик, Л.І. Мацько, М.Я. Плющ. *Методика лінгвістичного аналізу тексту* – К.: Вища школа, 1984), так і збірники завдань і вправ (Н.П.Миронюк. *Лінгвістичний аналіз художнього тексту. / Збірник вправ і завдань.* – К.: Вища школа, 1993). Саме вони допомагали студентам оволодіти навиками конкретного аналізу мовних елементів усіх рівнів (лексичного, фразеологічного, фонетико-орфоепічного, морфемного, словотворчого, частиномовного, синтаксичного, повного) у художньому тексті. Ці навчальні посібники забезпечували широкі можливості у самостійній роботі студентів-філологів.

На ті часи досвід викладачів ВНЗ України, узагальнений у подібних працях, сприяв підготувати студентів до об'єктивного системного мовного аналізу художнього тексту, бачення його як явища естетичного. Такий аналіз встановлював призначення різних мовних засобів у реалізації ідейно-образних і естетичних настанов твору. Він дозволяв бачити й аналізувати способи й умови використання мовних засобів усіх рівнів, з'ясувати особливості індивідуально-творчої манери митця не інтуїтивно, часто, навпомацки, а шляхом копіткого всебічного (часткового і повного) мовного аналізу; визначити функціональну ускладненість мовних одиниць у зіставленні з фактами і явищами загальномовної системи. Таким чином, метою лінгвістичного аналізу тексту було вироблення

навичок системного лінгвістичного аналізу мовностилістичної структури художніх текстів.

Досвід викладачів ВНЗ у той час широко і ефективно розповсюджувався в Україні, сьогодні ж можна лише говорити про його відгомін у різних навчальних закладах м. Києва, м. Івано-Франківська, м. Луцька та м. Запоріжжя. На жаль, методи і прийоми лінгвістичного аналізу тексту з реорганізацією педагогічних інститутів в університети зник з навчальних програм, позбавивши студентів можливості практично сприймати будь-який текст очима спеціаліста-філолога.

Отже, замість того, щоб вивчати цей курс у школі (бо елементи його уже використовує учитель у початкових класах), і у гімназіях, колегіумах, педучилищах, коледжах, і звичайно ж, і в університетах, ЛАТ скасували як дисципліну. Врешті, будь-який текст можна вивчати за методикою лінгвістичного аналізу саме художнього тексту.

Аналізуючи мовні особливості тексту, слід зосереджувати увагу саме на особливостях текстів. Добре це робити на аналізі текстів із спільною темою. В українській літературі таких зразків чимало, особливо серед описів (осені, весни, зими, літа, грози, дощу і т.п.), жанрів (проза, лірика, драма), в оригіналах і перекладах. Для зіставлення бажано відбирати тексти на одну певну тему і окремого (одного) письменника (різних за жанром, різних періодів творчості), і твори різних авторів (однакових і різних за жанром), оригінальні українські тексти та їх переклади різними мовами і навпаки.

Часткові аналізи треба закінчувати повним лінгвістичним аналізом, у якому обов'язково слід визначити мовну домінанту цього тексту і виділити індивідуально-авторські мовні засоби, які створюють оригінальні особливості саме цього твору. Варто також зробити висновки про те, які лінгвістичні засоби є найбільш доцільними, які несуть основне змістове і виразове навантаження твору, тобто є логічними і мовними домінантами.

По суті, “Лінгвістичний аналіз тексту” передбачає виявити систему мовленнєвих естетичних функцій усіх мовних одиниць, усіх категорій (лексичних, фразеологічних, фонетико-орфоепічних, морфемних, словотворчих, частиномовних, синтаксичних), які беруть участь у створенні системи художніх образів тексту.

Саме в процесі аналізу тексту передбачається візуальне сприйняття тексту, його заслуховування, коментування лексичних елементів тексту (слова однозначні та багатозначні, синоніми, антоніми, омоніми, пароніми, лексику активну і пасивну, лексику за походженням, за сферою її вживання та стилістичним використанням, фразеологізми). Щодо коментування, то основним у ньому є визначення оригінальності цих засобів та доцільності їх використання.

Наступний крок - аналіз фонетико-орфоепічних засобів тексту. При цьому слід з'ясувати саме виражальну функцію фонетико-орфоепічних засобів (асонансів, алітерацій, наголосу, евфонії, ритмомелодики і т.п.).

Морфемно-словотворчі елементи в художньому тексті теж не випадкові, їх роль значна у певних текстах, певних авторів - майстрів слова. Вони також підлягають виваженому аналізу (особливо у ліриці Ліни Костенко, М.Вінграновського, І. Драча та ін.).

Щодо спостереження над граматичною організацією текстів, то акцент робиться на специфічне використання морфологічних категорій, граматичних значень, форм та доцільності їх використання.

Зрозуміло, що у кожному тексті є своя, неповторна синтаксична організація. Саме на розмаїтті синтаксичних одиниць, на їх варіантах та на виявленні емоційно-експресивної функції цих одиниць слід зосередити свою увагу при аналізі тексту.

Таким чином у тексті аналізується і зіставляється як форма тексту, так і його зміст.

Доцільність курсу “Лінгвістичний аналіз художнього тексту” у всіх навчальних закладах - незаперечна, бо поки що ми всі аналізуємо різні тексти, не вивчаючи методики такого аналізу, його методів і прийомів. Варто більш активно (залежно від специфіки тексту) вводити в обіг для аналізу найбільш інформативні одиниці (домінантні) лексеми, які позитивно характеризують суть основної смислової опозиції, розглядати морфологічну будову тексту у всій багатоманітності, виділяти синтаксичні структури, які забезпечують динамізм тексту, чи ті, що створюють синтаксичну аритмію.

Очевидно, вимагають розробки нові курси типу “Лінгвістичний аналіз публіцистичного тексту” (для майбутніх журналістів), “Лінгвістичний аналіз ділових текстів” (для всіх, хто вивчає “Ділову українську мову”), “Українська мова професійного спілкування” і т.п.

Бачення, підготовка й аналіз, професійних текстів природно, має свої особливості. Зважаючи на стрімкий розвиток абсолютно нових спеціальностей, науковці мають скрупульозно вивчити ці нові для нас сфери, підготувати нові курси у ВНЗ з тим, щоб наші майбутні спеціалісти вільно володіли українською мовою професійного спілкування.

Саме такі курси будуть формувати необхідну комунікативну спроможність учнів, студентів у будь-якій сфері (у тому числі професійній) в усній і письмовій формах, будуть виробляти навички практичного володіння мовою в різних видах мовленнєвої діяльності.

Усе це дозволить і учням, і студентам “бачити” будь-який текст, в тому числі і фаховий, у всій його простоті і складності.

Для цього потрібні спільні зусилля філологів ВНЗ України з тим, щоб, по-перше, виробити відповідні рекомендації для Міністерства освіти і науки України щодо впровадження цих дисциплін у навчальні плани ВНЗ і, по-друге, підготувати програми і посібники цих дисциплін.